

sabb összetevőt vizsgálja, azt, amelyik tulajdonképpen *mindegyiket érinti*: a kor szellemi arculatát, a csíráktól a végkifejletig.

Ezzel tulajdonképpen a *Hazánk, Európa* egyik, lényegbe vágó jellemvonásához érkezünk el. E kötetével Fábry Zoltán tulajdonképpen *ellenképet* mutat fel: az 1966-ban megjelent *Európa elrablása* ellenpólusaként — a *Hazánk, Európát*. Csak látszólagos az ellentmondás. Ugyanarról az Európáról van szó! A *Hazánk, Európa* nem folytatása az *Európa elrablásának*, hanem diametris kapcsolatban áll ezzel. A hetvenéves Fábry Zoltán — boldog ember — elérkezett a szintézishez, az enciklopedikus igényű művekig. Az egyikben a fasizmus rendszeres anatómiáját adja, tudományos igénnyel kutatva, honnan is ered, miből fejlődött ki a fasizmus, hogy mik voltak halálos bélyegének első jelei és letörölhetetlen stigmái. Múltra és jelenre mutatva minduntalan ismételte a módosított Thomas Mann-i figyelmeztetést: „Európa, védekezz!” A második könyv, az összefoglaló, a pályaképet sugalmazó, a *Hazánk, Európa* a pozitív képet tartja korunk elé: a vox humana világáé.

A Nyugat antitézise nem Kelet, hanem a Német-Európa: fogalmazta meg korábban Fábry Zoltán. S ma? Ma: hazánk, Európa! Nem ellentét ez, nem logikai ugrás, nem „manőver”, nem új fogalom-konstrukció. Fábry Zoltán egység-látásának kifejezője.

A *Hazánk, Európa* című kötetnek ez egyik nagy tanulsága, és példamutatása: egységben, a maga valóságában látni és felmérni a XX. század történelmét, megfogalmazni és hirdetni korparancsot, az emberi helyzetállás manifesztumát. Van ebben a címben, *Hazánk, Európa*, valami csakazértis keménység: *Európa* elrablóival szemben — a humanizmusé, a kultúráé és haladásé Európa. A helyzetállás könyve a *Hazánk, Európa*. Nemcsak összegezés, nemcsak figyelmes, jubiláns évfordulóra nagyszerűen összeválogatott írások gyűjteménye, nem, hanem — pl. az Európa elrablásához képest — pozitív tabló. Mert ha megfigyeljük, Fábry Zoltán korábbi kötetei bizonyos védekező jellegűek voltak. A háborús pusztítást, az emberi kultúra mállását fájón figyelemmel kísérik. Védekezni: „Európa, védekezz!” De most; a hatalmas erejű reveláció: félévszázadra visszatekintőn, sok keserű tapasztalatot magába gyűjtően, kor- és koronatanúként vallja, hogy mindannak ellenére, ami a két világháború alatt és között történt, ami manapság minduntalan fenyeget, annak ellenére: Európa az emberé, az emberiségé, a kultúráé és a haladásé. A pozíciókat nem lehet és nem szabad feladni. Legutóbb a *Valóságirodalom* (1967) realizmus értelmezése sejtette ezt az új hangot, amely az elmúlt években erősödött fel Fábry Zoltánban is.

Fábry Zoltán a *csúcsra ért*, ahol klasszikus tisztasággal és tömörséggel fogalmazza meg: *Hazánk, Európa*.

Ebben az infernális világban járt az író, felmérte a gondolat mélységeit és magasságait, az ijesztő csúcspontokat és a rémisztő szakadékokat. Aki kezébe veszi a könyvet, óhatatlanul arra kényszerül, hogy a szellem útjain az íróval együtt járja be ezt a utat. Másképpen nem ismeri meg mindazt, amit a XX. századról, a század főirányairól tudnia kell a modern embernek. *Hazánk, Európa*: „a század emberének vallomása”. Hetven év az életből, ötven év a az írói munkásságból, s az eredmény: a szintézis.

Külön is örvendetesnek és nagyszerűnek kell tartani, hogy ezt az ötven évet méltón dokumentálja Hölvényi György összeállítása, a nyolc és félszáz címet tartalmazó bibliográfia. Nyolc és félszáz cím, ami nem is a teljesség, s mind Európáról és a XX. századról! Ezért nem tűnik paradoxonnak, ha a könyv címét nézzük, s lapjait olvassuk: *Hazánk, Európa*, s ha ugyanakkor Fábry Zoltánra gondolunk, akinek testi léte egyetlen pontra, a csehszlovákiai Stószra összpontosul.

Hazánk, Európa — a múltat és a jelent öleli fel. Egyetlen vonatkozásban, az író személyén kívülállón, azonban máris a jövőbe mutat: jelzi a kötet, hogy előbb-utóbb meg kell írni a Fábry Zoltánról szóló pályaképet. Ez most már irodalomtörténetírásunk múlhatatlan feladatai közé fog tartozni.

Kovács Győző

Mándi Péter: A könyv és közönsége.
Bp. 1968. Közgazdasági és Jogi Könyvk. 295 l.

Olaszásszociológiai tanulmány, amelyet széles körű és igen alapos felmérések előztek meg. Elsősorban a társadalmi minta alapján a magyar társadalom jelenlegi olvasási és könyvvásárlási szokásairól ad képet. Hangsúlyozza, hogy a könyv nemcsak kulturális tényező, hanem kereskedelmi is. Bármelyik oldal figyelmen kívül hagyása által ártalmasan visszahat a másikra.

Ma a világon és nálunk is rengeteg sajtótermék lát napvilágot: sokféle és nagy mennyiségű, a napilaptól a legkomolyabb tudományos irodalomig. Ha nem az irodalom, hanem a gazdasági élet oldaláról nézzük, könyvtermelésről beszélhetünk. Mint ahogy más termelés sem, ez sem lehet független a fogyasztótól. A könyv-fogyasztók azonban lehetnek csak olvasók, akik nem feltétlen vásárlók is. Így hát a könyvtermelés (vagyis a könyvkiadás), a fogyasztás (vagyis ter-

jesztés és vásárlás), valamint az olvasás (könyvtárak) kialakult szokásait nem lehet egymás nélkül vizsgálni. Ezért többoldalúak a tanulmány vizsgálatai is. Bárkit érdekelhetnek, aki valamilyen formában könyvvvel foglalkozik: legyen bár egyszerű eladó vagy kritikus, irodalomtudós. Mert nemcsak a közönség kerül mérlegre, hanem áttételesen mindenki, aki irodalommal foglalkozik. Kiderül, hogy kik írnak egymásnak, kik a közönségnek. Van-e befolyásoló ereje a kiadáspolitikának és milyen? Mennyit segít az olvasásra-nevelésben, ezen belül az ízlésnevelésben a propaganda, még inkább a kritika? Milyen elvárásokkal vesz a kezébe bizonyos műveket bizonyos olvasótípus? Végül milyen következtetéseket lehet hasznosítani a felmérés eredményei tükrében?

Az alapvizsgálat az olvasási szokásokat dolgozza fel, ennek következménye a vásárlás, ami viszont a könyvkiadás számára lehet fontos és tanulságos.

Közben azonban ott van a sajtó is, aminek nagy szerepét bizonyítja ez a tanulmány. Különösen figyelemre méltó, hogy aki csak időnként olvas, többnyire a sajtóból (nemcsak kritikából!) tájékozik az új könyvekről, és így válhat rendszeres olvasóvá. Ezért nagy szerepe lenne a kis napilapkritikák mennyiségi szaporodásának is.

Csak néhány elgondolkoztató megállapításra hívnám fel a figyelmet.

Az olvasmányok összetételi arányában túl magas a szépirodalomé. Ezen belül is feltűnik a klasszikusok fölénye, ami egyrészt azzal magyarázható, hogy az olvasók egy rétege velük kezdi az olvasást vagy pótolja műveltségi hiányait. Annál is inkább, mert ez elsősorban az alacsonyabb iskolázottságú és az idősebb korosztályra jellemző. A művel-

tebbek és a fiatalabbak kedvelik jobban a mai (külföldi és magyar) szerzők műveit. Akármelyik felmérés erősen vezető helyre ugratja Jókait, és az utána következő legkedveltebbek (sokkal kisebb számmal!) mindig Gárdonyi, Mikszáth, Móricz. Legfeljebb az utóbbi három sorrendje variálódik. A könyvkiadás arányai 1964 előtt hasonlóak voltak, azóta változtak a mai szépirodalom javára, de ennek eredményei az olvasási statisztikában még nemigen mérhetőek nyilvánvaló eltulodásuk miatt.

Figyelemre méltó megállapítás az is, hogy a tájékoztatás gyengének bizonyul. A „legintenzívebb olvasóknak is csak egy töredéke kap alapos és rendszeres tájékoztatást”. Itt kell megjegyezni, hogy ennek a tájékoztatásnak a forrása az olvasók 11.6%-ánál a kritika!

A kritika azonban csak a legolvasottabaknak szól, pedig a legfontosabb lenne a „kedvcsinálás”, az olvasási láz felkeltése is — vagyis az olvasás demokratizálása. Ennek eszközeit és lehetőségeit felméri a tanulmány, vizsgálva, hogy mit, miért olvas vagy nem olvas valaki.

Foglalkozik a könyvtárak és a könyvkiadás munkájának felmérésével, a világstatisztikai adatok összehasonlítási lehetőségeivel is élve. Ennek segítségével megállapítható, hogy a könyvolvasás terén lényegében azonos szintet értünk el azokkal az országokkal, ahol fejlett a könyvkiadás, azonban a hibák is nemzetközi típusúak.

A számos táblázat konkrét adataival bizonyítja megállapításait.

Számunkra különösen azért tanulságos, hogy felhívja az irodalomtudósok, kritikusok figyelmét demokratizáló feladataikra is.

Sinka Erzsébet